

Цитування:

Дяченко А. В. Віртуалізація освітнього простору: соціокультурні ризики та виклики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 158–166.

Дяченко Антон Володимирович, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0009-0004-1622-6829>
dkr3124.rdidkivskiy@dakkkim.edu.ua

Dyachenko A. (2025). Virtualisation of Educational Space: Socio-Cultural Risks and Challenges. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 158–166 [in Ukrainian].

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ

Метою дослідження є всебічний соціокультурний аналіз процесу віртуалізації освітнього простору в контексті сучасних цифрових трансформацій з виявленням соціокультурних ризиків та потенціалу для збереження й розвитку національної культурної ідентичності в умовах глобалізації та змін традиційної освітньої моделі. **Методологія дослідження** базується на міждисциплінарному підході та включає кілька ключових методів. Культурний аналіз дозволив розглянути віртуалізовані освітні середовища як соціокультурні системи, що зазнають впливу цифрових трансформацій. Історико-критичне порівняння допомогло виявити зміни в освітніх парадигмах та традиціях у контексті цифровізації. Контент-аналіз цифрових платформ і освітніх матеріалів дав змогу дослідити особливості подання знань і механізми комунікації віртуального простору. Цей комплексний підхід дозволив ідентифікувати соціокультурні ризики віртуалізації освіти та окреслити перспективи інтеграції цифрових технологій для збереження культурної спадщини. **Наукова новизна:** вперше комплексно осмислено віртуалізацію освітнього простору як соціокультурний феномен, виявлено ключові соціокультурні ризики цифрової освіти, зокрема десакралізацію знань і фрагментацію культурної пам'яті. Запропоновано нові парадигми культурного відтворення та методологічний підхід до збереження культурної ідентичності через цифрові архіви і міжкультурні платформи, а також обґрунтовано необхідність культурно чутливої освітньої політики. **Висновки:** в ході дослідження виявлено, що віртуалізація освітнього простору — це не лише технологічне оновлення, а глибинна культурна трансформація, що змінює природу знання, комунікації та ідентичності. Основні соціокультурні виклики цифрової освіти полягають у зниженні авторитетності традиційних джерел знання, розмиванні культурної ідентичності та втраті спадкоємності культурної пам'яті. Водночас цифрове освітнє середовище має потенціал для створення інклюзивних і поліфонічних форм культурної освіти, що можуть сприяти міжкультурному діалогу й зміцненню культурної тяглості. Визначальним чинником успішної інтеграції цифрових технологій у гуманітарний освітній простір має стати етично виважена, культурно орієнтована освітня політика, що враховує локальні культурні контексти.

Ключові слова: віртуалізація освіти, культурна ідентичність, цифрове середовище, культурна пам'ять, соціокультурні ризики, освітня політика, цифрова культура, техноцентризм, культурна спадщина.

Dyachenko Anton, Postgraduate Student, National Academy of Culture and Arts Management

Virtualisation of Educational Space: Socio-Cultural Risks and Challenges

Purpose of the study: The study aims to provide a comprehensive socio-cultural analysis of the virtualization of the educational space in the context of contemporary digital transformations, identifying socio-cultural risks and potential for preserving and developing national cultural identity amid globalization and changes to the traditional educational model. **Methodology:** The research methodology is based on an interdisciplinary approach and includes several key methods. Cultural analysis enabled the examination of virtualized educational environments as socio-cultural systems influenced by digital transformations. Historical-critical comparison helped identify changes in educational paradigms and traditions in the context of digitalization. Content analysis of digital platforms and educational materials allowed investigation of knowledge representation and communication mechanisms within the virtual space. This comprehensive approach made it possible to identify socio-cultural risks of education virtualization and outline prospects for integrating digital technologies to preserve cultural heritage. **Scientific novelty:** For the first time, virtualization of educational space is comprehensively interpreted as a socio-cultural phenomenon. Key socio-cultural risks of digital education were identified, including the desacralization of knowledge and fragmentation of cultural memory. New paradigms of cultural reproduction and a methodological approach to preserving cultural identity

through digital archives and intercultural platforms were proposed. The necessity of culturally sensitive educational policy was substantiated. **Conclusions:** The study revealed that virtualization of the educational space is not merely a technological upgrade but a profound cultural transformation that changes the nature of knowledge, communication, and identity. The main socio-cultural challenges of digital education include the decline in authority of traditional knowledge sources, the erosion of cultural identity, and loss of cultural continuity. At the same time, digital educational environments hold potential for creating inclusive and polyphonic forms of cultural education that foster intercultural dialogue and strengthen cultural continuity. The decisive factor for successful integration of digital technologies into the humanities educational space should be an ethically balanced, culturally oriented educational policy that respects local cultural contexts.

Keywords: virtualisation of education, cultural identity, digital environment, cultural memory, sociocultural risks, desacralisation of knowledge, educational policy, digital culture, technocentrism, cultural heritage.

Актуальність теми дослідження. У контексті глобальних цифрових трансформацій, що охоплюють усі сфери суспільного життя, віртуалізація освітнього простору постає як важливий соціокультурний феномен. Зміна форматів комунікації, репрезентації знання, модифікація освітніх моделей впливають не лише на інституційну структуру освіти, а й на базові механізми культурної трансляції. Віртуалізація ставить під сумнів традиційні форми збереження культурної пам'яті, діалогу між поколіннями, культурної ідентифікації. Особливої актуальності ця проблема набуває в період воєнних викликів та глобальних криз, коли освіта стає не лише інструментом забезпечення інформаційної компетентності, але й одним із засобів підтримки національної культурної суб'єктності.

З точки зору культурології, віртуалізований освітній простір виступає не тільки як технологічна платформа, а як нова форма культурної практики, що трансформує уявлення про авторитет знання, цінність присутності, структуру комунікативної взаємодії. Це вимагає теоретичного переосмислення парадигм освіти як простору відтворення культури в умовах цифрової доби.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика віртуалізації освітнього простору набуває дедалі більшої актуальності в контексті соціокультурних трансформацій, викликаних глобалізацією, цифровою трансформацією та кризовими подіями, зокрема воєнними діями в Україні. Значну увагу вчених зосереджено на аналізі цифрових практик в освіті, питаннях ідентичності, кібербезпеки та культурної пам'яті.

Класичні роботи М. Маклюєна [11] і М. Кастельса [9] є фундаментом для розуміння трансформації медіа і суспільства в умовах інформаційної епохи. М. Маклюєн розглядає медіа як «продовження» людини, що глибоко впливає на освітній процес, сприяючи переходу від традиційних до цифрових форматів навчання. М. Кастельс у своїй праці

акцентує увагу на виникненні мережевого суспільства, де інформаційні технології стають ключовим фактором змін у культурних і соціальних структурах.

Ці теоретичні напрацювання створюють базу для подальшого аналізу соціокультурних ризиків, пов'язаних із віртуалізацією освітнього простору. Монографія «Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади» [5] та дослідження Т. Яворської [6] висвітлюють реальні виклики, з якими стикається освітня сфера України у процесі переходу до цифрових технологій, особливо в умовах воєнного стану. Зокрема, вказується на необхідність адаптації навчальних програм, забезпечення доступу до цифрових ресурсів, а також на проблеми кібербезпеки та захисту персональних даних. Яворська підкреслює, що цифрова трансформація має не лише технічний, але й глибинний соціокультурний вимір, оскільки вона змінює комунікативні практики та освітню ідентичність учасників освітнього процесу.

Дослідження О. Біррової [1], Г. Супрун [4] розкривають потенційні ризики, пов'язані з цифровізацією освіти. Зокрема, О. Біррова акцентує увагу на збереженні культурної спадщини в умовах цифрової війни, що є важливим для підтримки національної ідентичності в освітньому просторі. Г. Супрун аналізує питання ідентичності індивіда в цифрову епоху, що тісно пов'язано з формуванням нових моделей соціальної взаємодії в освіті.

Важливим аспектом є проблема кібербулінгу, яку висвітлюють матеріали Міністерства цифрової трансформації України та ЮНІСЕФ [3], а також інші публікації щодо рекомендацій захисту персональних даних у навчальному процесі [2].

Роботи А. Аппадурі [8] і А. Госкінса [10] доповнюють науковий дискурс, вводячи поняття глобалізації та цифрової пам'яті, що впливають на локальні освітні практики. А. Аппадурі показує, як культурні процеси глобалізації формують нові виклики для

освіти, пов'язані з гібридністю культурних ідентичностей. А. Госкінс у своїй праці акцентує увагу на переході медіапам'яті та цифрових архівах, що впливає на освітній контент і способи його збереження, передавання та інтерпретації. Значущими є також ініціативи, спрямовані на цифрову безпеку молоді. Зокрема, платформи протидії кібербулінгу, створені за участі Міністерства цифрової трансформації України та ЮНІСЕФ, що інформують про інструменти захисту в онлайн-просторі. У сфері онлайн-освіти варто виокремити працю Т. Андерсона [7] яка систематизує теоретичні засади та практики дистанційного навчання.

Таким чином, проаналізовані джерела свідчать про багатовекторність досліджень, що охоплюють як глобальні теоретичні засади віртуалізації, так і прикладні аспекти цифрової трансформації освіти в українських реаліях. Незважаючи на значний обсяг напрацювань, потребує подальшого дослідження саме соціокультурний вимір ризиків, які породжує віртуалізація освітнього середовища, особливо в умовах нестабільного соціального контексту.

Мета дослідження – всебічний соціокультурний аналіз процесу віртуалізації освітнього простору в контексті сучасних цифрових трансформацій з виявленням соціокультурних ризиків та потенціалу для збереження й розвитку національної культурної ідентичності в умовах глобалізації та змін традиційної освітньої моделі.

Виклад основного матеріалу. Культурно-гуманітарне осмислення віртуалізації освітнього простору передбачає аналіз освітніх процесів як форм культурної репрезентації, трансляції й реконструкції соціокультурних смислів. Віртуальна освіта не лише трансформує технічні параметри доступу до знання, а й переосмислює механізми соціалізації, комунікації та ідентифікації суб'єктів культури. В умовах цифрової реальності зазнає змін як структура освітнього середовища, так і логіка культурного відтворення – від тілесної до символічної присутності, від лінійної передачі знань до нелінійної навігації в багатовекторному смисловому полі.

Віртуальна освіта радикально трансформує механізми соціалізації, комунікації та ідентифікації. У цифровому середовищі змінюється не тільки технічна оболонка навчального процесу, а й суть і структура освітньої взаємодії – від тілесної присутності до символічної участі, від лінійного засвоєння знань до нелінійної

культурної навігації у багатовекторному інформаційному просторі. Як зазначає М. Маклюен, “будь-яке нове медіа — це не просто інструмент, а зміна масштабів, темпу або зразка”, що цілком відображає вплив цифрових технологій на освітню динаміку [11, 8].

У такий спосіб цифрова освітня реальність постає не лише як технологічне нововведення, а як глибинна зміна способів культурної взаємодії та пізнання. Ці зміни, що охоплюють онтологічний рівень освітнього досвіду, зумовлюють і появу низки викликів, які вимагають культурологічного аналізу та оцінки. Саме в цій площині постають ключові соціокультурні ризики, пов'язані з дестабілізацією традиційних форм репрезентації знань, культурної пам'яті та ідентичності:

- десаκραлізацію знання — зниження авторитетності викладача та інституційних джерел знання у контексті гіпертекстуальної доступності інформації [9, 12];

- розмиття культурної ідентичності — цифрова мобільність сприяє гібридизації культурних кодів, що може призводити до втрати локальних традиційних наративів. Як підкреслює О. Біррова, в умовах інформаційної відкритості “виникає загроза витіснення автентичних національних форм культурної пам'яті глобалізованими цифровими форматами” [1, 92];

- фрагментацію культурної пам'яті — відсутність спадкоємності традицій у нестабільному цифровому середовищі ускладнює формування історичної тяглості;

- домінування техноцентризму — пріоритетність цифрових інструментів і платформ над гуманітарним змістом освіти призводить до зміщення акцентів. Як зазначає Т. Яворська, “є ризик, що освітній процес у цифровому форматі втратить свій гуманітарно-культурний вимір, поступаючись місцем технологічній ефективності [6, 223].

Водночас цифрове середовище володіє потужним культуротворчим потенціалом, відкриваючи можливості для створення абсолютно нових форм культурної освіти — інклюзивної, мультимедійної, поліфонічної тощо. Віртуальні освітні платформи можуть стати майданчиком міжкультурного діалогу, інструментом архівації нематеріальної культурної спадщини й моделлю альтернативних культурних світів — що набуває особливої ваги в умовах культурної травми, війни та вимушеного переміщення населення. Це прямий наслідок трансформації

індивідуальної ідентичності в цифровому просторі, про що свідчать соціально-філософські дослідження.

Як підкреслює Г. Супрун, “внаслідок трансформацій ... індивіду віртуалізація соціальних контактів дозволила ... формувати власні автопортрети віртуальної особистості представлені в мережевій площині комунікацій, а згодом використані й у реальному житті” [4, 85]. Це означає, що сучасна віртуальна освіта не лише адаптує традиційні методи під нові технології, але й сприяє «конструюванню» цифрової індивідуальності через участь у гібридних освітніх, культурних і соціальних процесах.

Таким чином, віртуалізація освіти постає як складний культурний феномен, що потребує системного осмислення на перетині гуманітарної науки, цифрової грамотності та освітньої політики. Культурологічне розуміння процесів віртуалізації освіти дозволяє виявити як її потенціал розширення свободи, пов'язаний із розширенням доступу до знань та культурної спадщини, так і проблемні аспекти, які проявляються в розривах комунікації, кризах ідентичності та фрагментації культурної пам'яті.

Відтак актуалізується потреба у формуванні культурно чутливої освітньої політики, яка здатна поєднувати цифрові інновації з принципами традиційної спадкоємності, підтримки культурної різноманітності та гуманістичних цінностей. Така політика має враховувати особливості локальних культурних контекстів, забезпечувати інклюзивність та етичну відповідальність у створенні віртуальних освітніх середовищ. Важливим стає не лише технічне забезпечення цифрової освіти, а й її змістове наповнення, зорієнтоване на розвиток особистості як суб'єкта культури.

Віртуалізація освітнього простору спричиняє низку соціокультурних ризиків, що вимагають комплексного аналізу та врахування в освітній політиці.

1. Десакралізація знання та зниження авторитету викладача.

Сучасне цифрове середовище суттєво трансформує традиційні уявлення про авторитет знання та його носіїв. Відкритий доступ до великої кількості інформації в Інтернеті створює умови, за яких роль викладача як основного джерела знань істотно знижується. У традиційній освітній моделі викладач відіграв роль експерта, чие знання вважалося авторитетним і не підлягало сумніву, а академічні інституції були гарантом

якості й достовірності навчального матеріалу. Однак у віртуальному освітньому просторі, де будь-який користувач має доступ до необмеженої кількості джерел, відбувається процес десакралізації знання — втрата сакральності та безумовного авторитету як навчального матеріалу, так і викладача як його провідника [5, 47]. Ця трансформація несе певні ризики. Зокрема, поширення необробленої або недостовірної інформації у відкритих цифрових ресурсах збільшує ймовірність дезінформації та формування у студентів помилкових уявлень. Відтак ускладнюється процес розвитку критичного мислення — навички, що стає надзвичайно важливою у гіпертекстуальних і багатовекторних інформаційних просторах [7, 484]. Студенти повинні вміти не лише отримувати інформацію, а й оцінювати її достовірність, перевіряти джерела, розпізнавати фейки та маніпуляції.

У зв'язку з цим викладач перестає бути просто транслятором знань і перетворюється на фасилітатора, який допомагає орієнтуватися у великому масиві інформації, навчає методам її аналізу, критичного осмислення та відбору релевантних даних. Нові освітні стратегії передбачають акцент на формуванні медіаграмотності, інформаційної компетентності, а також етичних норм у роботі з цифровими ресурсами.

Таким чином, десакралізація знання — це не лише виклик, але й можливість для переосмислення ролі викладача і самої освітньої системи, орієнтованої на активне залучення студента у процес навчання і розвиток його аналітичних і критичних навичок.

2. Розмивання культурної ідентичності та гібридизація культур. Цифрова мобільність формує мультикультурні ідентичності, які, з одного боку, сприяють міжкультурному діалогу, а з іншого — можуть призводити до втрати локальних культурних маркерів. Особливо це актуально в умовах глобалізації та поширення цифрових медіа, що посилюють процеси культурної гібридизації та ставлять під сумнів збереження унікальності національних традицій [1, 92]. Особливо це актуально в умовах глобалізації та поширення цифрових медіа.

Однак, з іншого боку, такі процеси несуть у собі значні виклики. Зокрема, під впливом глобалізації та інтенсивного поширення цифрових медіа відбувається поступове розмивання локальних культурних маркерів — мовних, релігійних, історичних та етнічних

елементів, що є базою національної ідентичності. В результаті формується гібридна культура, яка поєднує в собі елементи різних традицій і символів, іноді втрачаючи чіткість ідентифікаційних ознак конкретної етнокультурної спільноти.

Цей процес особливо актуальний для країн із багатокультурним населенням і активною міграцією, де молодь частіше відчуває себе громадянами глобального цифрового світу, ніж представниками певної національної групи [8, 33–35]. Внаслідок цього зростає ризик культурної дезорієнтації, що може призводити до конфліктів у міжкультурній комунікації та загрожувати цілісності культурної самосвідомості.

Важливо також враховувати, що цифрове середовище часто популяризує уніфіковані форми культури — наприклад, через глобальні платформи соціальних мереж, які транслиують домінуючі світові тренди та символіку. Такий процес веде до зростання культурної стандартизації, що полегшує спілкування між представниками різних культур, але водночас загрожує зникненню локальних культурних особливостей.

Отже, розмиття культурної ідентичності у цифрову епоху — це складний феномен, що включає як позитивні можливості для розвитку культурної плюралістичності, так і потенційні ризики втрати національної самобутності. У цьому контексті особливої уваги потребує розробка культурно чутливих освітніх та соціальних стратегій, спрямованих на збереження культурної спадщини та підтримку ідентичності в умовах гібридизації.

3. *Фрагментація культурної пам'яті.* В умовах цифрової трансформації освітнього та культурного простору зникає чітка спадкоємність традицій, що становить загрозу для збереження історичної тяглості й колективної культурної пам'яті. Динамічне цифрове середовище, орієнтоване на швидке споживання інформації, ускладнює формування цілісного уявлення про культурне минуле, що особливо критично в умовах війни та соціальних потрясінь. Цифровізація культурної спадщини без належного контекстуального осмислення може призводити до розпорошення значень і втрати зв'язку між поколіннями [1, 92]. Це ускладнює процес формування колективної ідентичності. Традиційні способи передачі культурних знань, такі як усна історія, ритуали, спільнотні практики — у віртуальному просторі або трансформуються, або втрачають свою ефективність.

Це ускладнює формування колективної ідентичності, яка базується на спільному розумінні історичного минулого, традицій, цінностей і символів. Коли культурна пам'ять розпадається на окремі, ізольовані фрагменти, виникає ризик втрати цілісності культурного коду та ослаблення зв'язку між поколіннями.

Крім того, цифровий простір часто продукує швидкоплинні, фрагментарні образи та інформацію, що суперечить природі культурної пам'яті, яка потребує тривалої, послідовної репрезентації. В результаті, молоді покоління можуть втрачати відчуття належності до певної культурної спільноти, а колективна пам'ять стає менш надійним фундаментом для соціальної єдності [10, 122].

Для протидії вказаним ризикам важливим напрямом є впровадження інноваційних підходів до збереження культурної спадщини в цифрових форматах. Йдеться, зокрема, про створення електронних архівів, цифрових музеїв, віртуальних етнографічних платформ, які сприяють не лише збереженню артефактів, а й підтримці культурної тяглості. Такі цифрові практики здатні забезпечити доступ до спадщини в умовах війни, міграції чи втрати фізичних носіїв пам'яті, а також відновлювати механізми міжпоколінного діалогу.

4. *Домінування техноцентризму над культурно-гуманітарною рефлексією.* У сучасному віртуальному освітньому просторі спостерігається посилення техноцентричного підходу, за якого головний акцент робиться на цифрових інструментах, інноваційних платформах та технологіях оптимізації навчального процесу. Це, у свою чергу, знижує увагу до культурно-гуманітарного змісту освіти та її аксіологічного наповнення. Освітній процес дедалі частіше зводиться до функціонального засвоєння цифрових форматів подачі знань, тоді як критичне осмислення впливу цих форматів на формування цінностей, ідентичності й культурної пам'яті залишається на периферії. Домінування технологічного компонента без належної методологічної гуманітарної підтримки “створює ризики знеособлення культурної складової освіти, перетворюючи її на технологізований інформаційний потік” [5, 218].

Це може призвести до знецінення культурного компоненту освіти, зменшення уваги до гуманістичних аспектів навчання, а також до втрати критичного підходу до змісту знань. Замість глибокого осмислення культурних, етичних та соціальних вимірів

навчального матеріалу відбувається поверхневе сприйняття інформації, що знижує її значущість для формування цілісної світоглядної позиції студентів.

Важливо підкреслити, що застосування технологій у навчанні вимагає не лише технічної компетентності, а й етичного, культурного та соціального осмислення. Освітні інновації мають бути інтегровані з урахуванням культурно-гуманітарних цінностей, щоб уникнути редукції освіти до простого технологічного процесу. Такий баланс між технічним і гуманітарним виміром є необхідною умовою збереження культурної ідентичності та формування відповідальної, культурно компетентної особистості [6, 224].

Отже, подолання техноцентризму і розвиток культурно-гуманітарної рефлексії в цифровій освіті — важливий напрямок, що потребує системної уваги від освітніх політиків, викладачів і дослідників.

5. Цифрова нерівність і обмежений доступ до ресурсів. Цифрова нерівність є однією з ключових соціокультурних проблем процесу віртуалізації освіти. Вона проявляється в нерівному доступі до інтернету, цифрових пристроїв та якісного освітнього контенту, що створює суттєві бар'єри для реалізації принципу рівних освітніх можливостей. Особливо це стосується сільських та віддалених регіонів, де технічна інфраструктура є недостатньо розвиненою, а рівень цифрової компетентності — обмеженим. Як зазначає Т. Яворська, цифрова нерівність в умовах воєнного стану лише посилилася, загостривши соціальну диференціацію в доступі до якісної освіти [5, 219]. Аналогічно, в монографії «Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади» на тому, що «цифрова трансформація освіти повинна супроводжуватися» розвитком доступної інфраструктури, інакше вона лише поглиблюватиме нерівність між різними категоріями населення» [5, 231].

Обмежений доступ до необхідних технічних засобів та високошвидкісного інтернету формує так звану «цифрову прірву», яка посилює соціальну нерівність та суттєво знижує потенціал віртуальної освіти як інструменту демократизації знань. У таких умовах учні та студенти з регіонів із низьким рівнем цифрової інфраструктури позбавлені можливості повноцінної участі в освітньому процесі. Це призводить не лише до зниження академічних результатів, а й до демотивації та втрати довіри до системи освіти загалом. Як зазначає Т. Яворська, “в умовах війни цифрова

нерівність стає не лише технічною, а й гуманітарною проблемою, що зачіпає фундаментальні права на освіту” [6, 222]. В колективній монографії «Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади» автори також підкреслюють, що збереження цілісності освітнього простору вимагає подолання регіональних диспропорцій у доступі до цифрових платформ та ресурсів [5, 230]. Подолання цифрової нерівності вимагає системних заходів з боку держави, освітніх інституцій і суспільства — інвестування у цифрову інфраструктуру, підвищення цифрової грамотності, розробку доступних освітніх ресурсів та підтримку уразливих категорій населення.

Отже, цифрова нерівність становить серйозний виклик для розвитку віртуальної освіти і потребує комплексного підходу, що враховує соціокультурні особливості різних регіонів і груп населення.

6. Кібербулінг та психологічні ризики. Поширення онлайн-насилства, зокрема кібербулінгу, є однією з актуальних проблем цифрового освітнього простору в Україні. Згідно з дослідженням, проведеним у 2024 році, 29% опитаних українських підлітків стали жертвами кібербулінгу, а 16% з них пропускали школу через онлайн-булінг. Цей феномен має серйозний негативний вплив на психоемоційний стан учнів і студентів, спричиняючи стрес, тривожність, депресію, а іноді навіть приводить до суїцидальних думок. Згідно з дослідженням, проведеним у 2024 році, 29% опитаних українських підлітків стали жертвами кібербулінгу, а 16% з них пропускали школу через онлайн-булінг. Експерти наголошують на важливості запровадження комплексних заходів для попередження кібербулінгу, а також розвитку навичок цифрової безпеки і психологічної підтримки у навчальних закладах [12]. Онлайн-насилство створює небезпечне освітнє середовище, у якому постраждали учасники навчального процесу втрачають відчуття безпеки, що ускладнює процес навчання і соціалізації. Віртуальні платформи, які мають потенціал для демократизації освіти, можуть одночасно стати майданчиком для поширення агресії, конфліктів і дискримінації.

З метою запобігання та подолання кібербулінгу необхідно впроваджувати освітні програми, спрямовані на формування цифрової культури, розвиток етичної поведінки в інтернет-середовищі та підтримку психоемоційного здоров'я учнів і педагогів. Важливо також розвивати компетенції з

цифрової безпеки та забезпечувати ефективні механізми реагування на випадки онлайн-насилення [3].

Таким чином, питання кібербулінгу і пов'язаних із ним психологічних ризиків становлять важливий соціокультурний виклик у контексті віртуалізації освіти, що вимагає комплексних заходів на рівні освітньої політики, навчальних закладів і громадських інституцій.

7. *Інформаційна безпека та захист приватності.* Інтенсифікація цифровізації освітніх процесів значно збільшує обсяги персональних і академічних даних, що зберігаються, обробляються та передаються через різні електронні платформи. Це підвищує ризики витоку, несанкціонованого доступу або зловживання цими даними, що ставить під загрозу приватність учнів, студентів і викладачів. У зв'язку з цим особливо важливим є впровадження сучасних заходів інформаційної безпеки та нормативно-правового регулювання захисту даних у сфері освіти [2].

Відсутність належних заходів інформаційної безпеки в освітніх системах може призвести до компрометації конфіденційної інформації, що негативно впливає не лише на репутацію навчальних закладів, але й на психологічний комфорт і довіру учасників освітнього процесу.

У цьому контексті важливим є впровадження комплексних політик та технічних рішень, спрямованих на захист персональних даних, а також на навчання учасників освітнього процесу основам цифрової гігієни та кібербезпеки. Розробка нормативних документів, які регламентують збір, зберігання й обробку інформації в освітньому середовищі, має стати пріоритетом для забезпечення безпеки віртуального простору.

Таким чином, інформаційна безпека і захист приватності є ключовими викликами сучасної віртуалізації освіти, які потребують системного підходу на рівні освітніх інституцій і державної політики.

Таким чином, аналіз соціокультурних ризиків і викликів, пов'язаних із віртуалізацією освітнього простору, дає змогу окреслити комплексну картину трансформацій у сучасній освіті. Цифрові технології відкривають широкі перспективи для демократизації знань та розвитку інноваційних освітніх практик, водночас вони породжують нові загрози для культурної ідентичності,

інформаційної безпеки та психоемоційного стану учасників освітнього процесу.

Урахування цих факторів є ключовим для формування збалансованої та культурно чутливої освітньої політики, здатної поєднати інновації з традиційними цінностями.

Наукова новизна статті полягає в комплексному культурно-гуманітарному осмисленні процесів віртуалізації освітнього простору як багатогранного соціокультурного феномену, що виходить за межі суто технічної трансформації. Вперше системно проаналізовано вплив цифрової освіти на механізми соціалізації, комунікації та культурної ідентифікації суб'єктів освітнього процесу, зокрема: виявлено ключові соціокультурні ризики віртуалізації освіти, серед яких — десакралізація знання та зниження авторитету викладача, розмивання культурної ідентичності, фрагментація культурної пам'яті, домінування техноцентризму, цифрова нерівність, кібербулінг та інформаційна небезпека; окреслено нові парадигми культурного відтворення в цифровому просторі — від тілесної присутності до символічної участі, від лінійної передачі знань до нелінійної культурної навігації; обґрунтовано необхідність формування культурно чутливої освітньої політики, яка інтегрує цифрові інновації з принципами гуманізму, культурної спадкоємності та інклюзивності; запропоновано методологічний підхід до збереження культурної пам'яті та ідентичності у віртуальному середовищі через створення цифрових архівів і міжкультурних освітніх платформ; внесено вагомий внесок у розвиток теоретичного дискурсу про взаємозв'язок цифрових технологій, культури та освіти, підкреслюючи глибинні зміни онтології освітнього досвіду.

Висновки. У контексті глобальних цифрових трансформацій віртуалізація освітнього простору виступає складним соціокультурним феноменом, що радикально змінює традиційні моделі освіти, комунікації та культурної трансляції. Вона ставить під сумнів усталені форми збереження культурної пам'яті, комунікації між поколіннями та ідентичності, які стають особливо актуальними в умовах воєнних викликів і глобальних криз. У цьому контексті виникає потреба переосмислити традиційні підходи до культурного відтворення та адаптувати їх до нових соціокультурних реалій цифрової епохи.

Дослідження підтверджує, що цифрова освіта трансформує онтологію освітнього

досвіду, змінюючи акценти з тілесної присутності на символічну участь та нелінійне пізнання. Водночас виникають ключові соціокультурні ризики: десакралізація знання та зниження авторитету викладача, розмиття культурної ідентичності, фрагментація культурної пам'яті, домінування техноцентризму, цифрова нерівність та кібербулінг. Разом із тим, цифрове освітнє середовище має значний потенціал для культуротворення, відкриваючи нові можливості для інклюзивної, мультимедійної освіти, міжкультурного діалогу та збереження нематеріальної спадщини.

Отже, вирішення викликів віртуалізації освіти потребує культурологічного осмислення, що враховує баланс між технологічними інноваціями та гуманітарними цінностями. Необхідною є формування культурно чутливої освітньої політики, що поєднує цифрові інструменти з принципами традиційної спадкоємності, підтримки культурної різноманітності та розвитку критичного мислення. Лише такий підхід забезпечить розвиток освітнього простору як середовища, здатного зміцнювати культурну ідентичність та формувати відповідальну, культурно компетентну особистість у цифрову епоху.

Література

1. Біркова О. Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 90-94. DOI: <https://doi.org/10.15421/1723106>.
2. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо захисту персональних даних в освітньому процесі / МОН України. Київ, 2023. 45 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rekomendaciyi-shchodo-zahistu-personalnih-danih-v-osvitnomu-procesi> (дата звернення: травень 2025).
3. Міністерство цифрової трансформації України, ЮНІСЕФ в Україні. Серія освітніх відео для молоді про кібербулінг. 2020. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/en/courses/cyberbullying> (дата звернення: травень 2025).
4. Супрун Г. Ідентичність індивіда в цифрову епоху соціальних комунікацій. *Філософські обрії*. 2020. № 43. С. 85–94. DOI: 10.33989/2075-1443.2020.43.212698.
5. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: монографія. за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук. Київ. Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. 382 с.
6. Яворська Т. Цифрова трансформація освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*.

2023. № 91 (II, 1). С. 217–226. DOI: 10.38014/osvita.2023.91.19.

7. Anderson, T. *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press, 2016. 484 pp. https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf (дата звернення: травень 2025).

8. Appadurai, A. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996. 244 pp. [https://mtusociology.github.io/assets/files/%5BArjun_Appadurai%5D_Modernity_at_Large_Cultural_Dim\(Bookos.org\).pdf](https://mtusociology.github.io/assets/files/%5BArjun_Appadurai%5D_Modernity_at_Large_Cultural_Dim(Bookos.org).pdf) (дата звернення: травень 2025).

9. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Wiley-Blackwell, 2010. 625 p.. [https://memote.f.web.uniroma1.it/sites/default/files/file%20lezioni/Manuel%20Castells%20-%20The%20Rise%20of%20the%20Network%20Society,%20With%20a%20New%20Preface_%20Volume%20I_%20The%20Information%20Age_%20Economy,%20Society,%20and%20Culture%20\(Information%20Age%20Series\)%20\(2010,%20Wiley-Blackwell\)%20-%20libgen.lc_.pdf](https://memote.f.web.uniroma1.it/sites/default/files/file%20lezioni/Manuel%20Castells%20-%20The%20Rise%20of%20the%20Network%20Society,%20With%20a%20New%20Preface_%20Volume%20I_%20The%20Information%20Age_%20Economy,%20Society,%20and%20Culture%20(Information%20Age%20Series)%20(2010,%20Wiley-Blackwell)%20-%20libgen.lc_.pdf) (дата звернення: травень 2025).

10. Hoskins A. *Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition*. Routledge, 2009. 326 pp. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315637235ion> (дата звернення: травень 2025).

11. McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge: MIT Press, 1994. 396 pp. <https://designopendata.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf> (дата звернення: травень 2025).

12. Platform for children and adults to combat cyberbullying launched in Ukraine. *Gwara Media*. URL: <https://gwaramedia.com/en/platform-for-children-and-adults-to-combat-cyberbullying-launched-in-ukraine/> (дата звернення: травень 2025).

References

1. Biryova, O. (2023). *Historical and cultural heritage of Ukraine: Digital technologies of preservation and promotion under martial law*. *Naukovyi teoretychnyi almanakh Hrani*, 26(5), 90–94. <https://doi.org/10.15421/1723106> [in Ukrainian].
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023). *Recommendations on the protection of personal data in the educational process*. Kyiv: MES of Ukraine. <https://mon.gov.ua/ua/news/rekomendaciyi-shchodo-zahistu-personalnih-danih-v-osvitnomu-procesi> [in Ukrainian].
3. Ministry of Digital Transformation of Ukraine, UNICEF in Ukraine. (2020). *Educational video series for youth on cyberbullying*. <https://osvita.diia.gov.ua/en/courses/cyberbullying> [in Ukrainian].
4. Suprun, H. (2020). *Individual identity in the digital era of social communications*. *Filosofski obrii – Philosophical Horizons*, 43, 85–94. <https://doi.org/10.33989/2075-1443.2020.43.212698> [in Ukrainian].
5. Serhiienko, V. P. (Ed.), Franchuk, N. P. (Scientific Ed.). (2024). *Digital transformation of education: Theoretical and methodological principles*

[Monograph]. Kyiv: Publishing House of Dragomanov Ukrainian State University. 382 p. [in Ukrainian].

6. Yavorska, T. (2023). *Digital transformation of the educational process under martial law in Ukraine*. Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtatsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru – Higher Education of Ukraine in the Context of Integration into the European Educational Area, 91(II, 1), 217–226. <https://doi.org/10.38014/osvita.2023.91.19> [in Ukrainian].

7. Anderson, T. (Ed.). (2016). *The Theory and Practice of Online Learning* (2nd ed.). Athabasca University Press. https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf [in English].

8. Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press. [https://mtusociology.github.io/assets/files/%5BArjun_Appadurai%5D_Modernity_at_Large_Cultural_Dim\(Bookos.org\).pdf](https://mtusociology.github.io/assets/files/%5BArjun_Appadurai%5D_Modernity_at_Large_Cultural_Dim(Bookos.org).pdf). [in English].

9. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell. <https://memotef.w eb.uniroma1.it/sites/default/files/file%20lezioni/Manuale%20Castells%20-%20The%20Rise%20of%20the%20Network%20Society> [in English].

10. Hoskins, A. (2009). *Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315637235ion> [in English].

11. McLuhan, M. (1994). *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge: MIT Press. <https://designopendata.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>. [in English].

12. Platform for children and adults to combat cyberbullying launched in Ukraine. *Gwara Media*. <https://gwaramedia.com/en/platform-for-children-and-adults-to-combat-cyberbullying-launched-in-ukraine/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025
Отримано після доопрацювання 10.06.2025
Прийнято до друку 17.06.2025